

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

VI. BIND 1876—77.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Veierslev og Aigt Sogne.

Af J. Christensen.

De tvende Sogne Veierslev og Aigt, der ligge i det sydvestlige Hjørne af Houlbjerg Herred i Viborg Amt, have altid været nøie forbundne med hinanden og udgjorde tilsammen i ældre Tid et eget Birk under Navn af Veierslev Birk og havde saaledes tilfælles sit eget Birkething. Det ligger vel nærmest at antage, at denne Rettighed først er forundt Veierslev Kloster, der, som det utvivlsomt kan antages, eiede den største Deel af Jordegods og Tiender i Sognene, ligesom denne Birkerettighed i Middelalderen findes tillagt andre geistlige Stiftelser over det til disse liggende samlede Jordegods. Saaledes havde det tæt søndenfor Veierslev Birk i Gudenaadalen liggende Augustinerkloster Tvilum Birkerettighed over det Klosteret tilhørende omliggende Gods, om hvilken Rettighed Kong Hans 1495 udstedte Stadfæstelsesbrev paa, »at dette Gods maa og skal til evig Tid blive et frit Birk« (Æ. Ark. Regst. II, S. 50). Saaledes udgjorde ogsaa det næst søndenfor dette liggende daværende lille Sminge Sogn et eget Birk, en Rettighed, der sandsynligviis i sin Tid var erhvervet af det i Sminge værende gamle Kloster. Som paa disse og mangfoldige andre Steder, hvor der gaves samlet Jordegods, er der vistnok ogsaa givet Klosteret i Veierslev Birkerettighed over dets samlede Jordegods i Veierslev og Aigt Sogne. Denne Birkerettighed vedligeholdtes meget længe efter Reformationen og efterat Klostergodset var gaaet over til verdslig Eiendom, idet

saavel Veierslev som Tvilum Birk udtrykkelig anføres i den Synsforretning, som 1645 foretoges efter den svenske Krig samme Aar over den Aarhus Stift tilføiede Ødelæggelse, og Veierslev nævnes endnu som et eget Birk i A. Berntsens Danm. og N. frugtb. Herlighed af 1656 (1 Bog S. 191 og 233, hvor Birket feilagtig er anført under Støvring og Gierløv Herreder). Birkerettigheden maa først være ophævet i sidste Halvdeel af det nævnte syttende Aarhundrede og lagt ind under det da oprettede Grevskab Frisenborg Birkething. Disse 2 Sogne have altsaa fra den ældre Tid staaet i nøie Forbindelse med hinanden, endog førend de efter Reformationen forenedes til et Præstekald.

Veierslev Sogn.

Til dette Sogn hørte før Reformationen, foruden Kirkebyen Veierslev, Byerne Borre og Truust samt Katvad Mølle. Længere tilbage i Tiden — før 1350 — laae tillige i Sognet Ridderborgen Ilesborg med Mølle og Byerne Knubdrup og Sønderby.

Kirkebyen Veierslev hører til de gamle Adelbyer, som ere kjendelige paa de i Jydske Lov (I, Kap. 56) omtalte 4 Veie, der i Byens Midte krydse hinanden, og hvor Bystævne indtil den senere Tid holdtes paa en aaben Plads, ved hvilke Byens fælles Anliggender forhandlede og afgjordes. Byen har vistnok fra den ældste Tid kun bestaaet af 8 hele og 2 halve Boel, eller hvad der senere kaldtes Heel- og Halvgaarde, foruden den nedenfor Byen ved Gjælaa liggende eenlige Gaard Aagaard, og af ganske faa Gadehuse, alt liggende i en Strækning fra Vest til Øst med Præstegaard og Kirke i Byens Midte. Den til Byen hørende Mark havde den ikke ubetydelige Udstrækning af $\frac{7}{8}$ Miil ligeledes fra Vest til Øst, fra Gudenaas til Aigt Sogneskjæl, og begrændsedes mod Syd og Nord af 2 mindre Aaløb, i en Afstand af lidt over $\frac{1}{4}$ Miil fra hinanden, begge løbende i Vest mod Gudenaas. Af disse Markjorder bestod den allerstørste Deel af udyrkede Fællede, paa Byens vestlige og nordlige Side bevokset med Skov, som paa disse 2 Sider næsten omgav Byen og fra det muldrige Høiland langs Borre Aaens sydlige

Bred trængte sig ned i den sandige Gudenaadal, heelt ned mod Gudenaå. Paa Byens Østside var derimod en sammenhængende Lynghede med Kjørstrækninger, der strakte sig fra Byens Nærhed til omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen, hvor Heden afløstes af et Stykke dyrket Mark, og fra dette gik Lyngheden afvexlende med flade Kjørstrækninger til det lille Aaløb, som danner et naturligt Skjæl imellem begge Sogne. Men paa disse Hedestrækninger maatte Lyngen dog, paa det af Muldjord med Leerunderlag bestaaende Jordsmon, ligge i stadig Kamp med den vilde Kløver, der viste sit Herredømme ved at strække sine Blomsterknopper op over Lyngtoppene. Det dyrkede Stykke Mark, der laae særskilt fjernet fra Byen, næsten omgivet af Lyngheden, vil siden blive berørt, naar den nedlagte By Knubdrup bliver omtalt. Den dyrkede Mark omkring Hovedbyen var, som sædvanligt i ældre Tider, da Agerbrug ikke var Befolkningens Hovednæringsvei, medens Kvægavl var den vigtigste Næring og Indtægtskilde, kun af et ringe Omfang i Forhold til Nutiden. For en stor Deel af de ældste Byer var det indtil Bymarkernes Udskiftning, og er tildeels endnu, ikke vanskeligt at bestemme, hvor langt den dyrkede Mark strakte sig ud fra Byerne, idet de indhegnede Forter, som i Fællesskabets Tider vare saa nødvendige for Fædriften igjennem den dyrkede Mark, og hvis Brede i Jydske Lov (I, Kap. 56) bestemmes til 15 Favne¹⁾, ikke gik længere ud fra Byen end til de naaede den aabne Fælle. Hvor der ikke var tilstrækkelig Skov eller Gjørdselhugst i Nærheden af Byen, indhegnedes disse Forter med Jorddiger, hvoraf der ved mange Byer endnu gives Levninger. Ved Veierslev By gives saaledes kun meget svage Spor af disse Forter, da her var god Gjørdselhugst, saa Forterne kunde indhegnes med Gjørde og derfor forlængst ere blevne næsten ukjendelige.

Byen har endnu, skjøndt den tiloversblevne Skov ligger længere fjernet, en ret smuk Beliggenhed paa en jevn Banke, som mod Vest skyder sig ud imellem Borre Aa og Gjælaa med jevnt nedadgaaende Skraaninger, saavel mod disse Aaløb som i Vest mod Gudenaadalen; men i ældre Tid maa

¹⁾ De snevrere Forter i selve Byerne, fra Gaardene til den alfare Vei, kaldtes Gyder.

Byens Beliggenhed have været endnu smukkere, idet den da næsten var omgiven af mægtige Bøge- og Egeskove, medens den nu kun er omgiven af veldyrkede frodige Korn- og Græsmarker.

Byens ældste og maaskee oprindelige Navn har vistnok været Wythysløf, saaledes som Sognet skrives 1355. At Klostermunkene have skrevet dette Navn som Witherslef i et Dokument af 1203, er saare rimeligt. Efter et latinsk Skjødebrev af 1345 og i flere senere Dokumenter skrives Navnet som Wettersleff, forsaavidt man kan stole paa Af-skriverens Nøiagtighed (Æ. Ark. Regst. II, S. 182), men i et Opladelsesbrev af 1493 skrives Navnet først som Veyersleff, saaledes som det ogsaa skrives i den ovenfor nævnte Synsforretning over Veierslev Birk af 1645, hvorimod Navnet i Dan. og N. frugtb. Herlighed er deels Vejerslef og deels Veggersleff, saa Navnet der er ganske uefterretteligt, dog fremgaaer af alt det Anførte, at Overgangen til det blødere Navn Veierslev ikke er saa ganske ny. At Navnet skulde have sin Oprindelse af Vith, Skov (oldn. Viðr) synes ikke at rime sig eller passe ind i de oldnordiske Ordformer og deres Sammensætning. I Almuedialekten (Aabsyssel) udtales Navnet som Vehsløu, hvilken Udtale bedst stemmer med det oprindelige Navn Wythysløf.

I Veierslev By, ved den vestlige Side ned mod det sydvestlige Hjørne af Kirkegaarden, laae forhen Veierslev Munkekloster, hvorefter en Brønd og et Kjær tæt sydvest ved Byen endnu bærer Navn. Der skal endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede være funden Steen- og Muurlevninger satte i Kalk nede i Jorden, hvor Klosteret har staaet. Naar dette Kloster er anlagt og til hvad Munkeorden det hørte, er nu heelt ubekjendt. Der har, besynderligt nok, endogsaa hersket Uvished om, hvorvidt her nogensinde har været et Kloster, idet enkelte historiske Forfattere (Suhm) have formeent, at Witherslef kunde henføres til Veierslev paa Mors, hvilket nu beviisligt er ganske urigtigt. Det synes efter de nu forhaandenværende Omstændigheder og den Magt og Velstand, Klosteret havde hævet sig til i sidste Halvdeel af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, at det maa skrive sig fra en meget tidlig Tid; især naar man lægger Mærke til, at Klosteret existerede og havde sin

Abbed allerede 1203, kan det med Føie antages at have været et Kloster af Benediktinerordenen eller af de mindre, meget tidlig oprettede Benediktinerabbedier, og da Alling Kloster, der formedelst sin Ælde upaatvivlelig ogsaa var et Kloster af denne Orden, ved Veierslev Klosters Ophævelse blev dets Arvetager, hvilket jeg i det Følgende vil søge at paavise, saa synes Alt at pege hen paa, at Veierslev Kloster har hørt til denne Orden. Skjøndt der er yderst faa skriftlige Holdepunkter at benytte og støtte sig til i denne Sag, er der dog enkelte, hvis Paalidelighed man ikke med Grund kan drage i Tvivl.

Der har indtil den senere Tid kun været een eneste af Veierslev Klosters Abbeder, en Ingemar, hvis Navn har været bekjendt. Han nævnes i et latinsk Dokument af 1203, idet han under Navn af Ingemarus abbas de Witherslef har underskrevet et Aarhus Biskops Brev tilligemed en Prior af Rind (Ringkloster) og nogle andre Kanniker (Daug. Klosterhist. S. 424). Men ved i Aaret 1836 i Anledning af den ved Kirken værende Runesteen at foretage en nøiagtig Undersøgelse af Kirkens Omgivelser, fandt jeg paa Kirkegaarden skjult under Græsdækket 2 af de ældgamle smalle Ligstene, begge med et udhugget ophævet Kors paa Hovedenden med en derfra gaaende Stav (Munkestav) langs ned ad Midten. Den ene Steen har en Længde af 2 Alen og 3 Tom., en Brede af 18 Tom. i Hovedenden og noget smallere ned mod Fodenden, Korset er 15 Tom. og i Hjørnerne mellem Korsets Vinger er udhugget en melonformet Blomst. Under Korset er tværs over Stenen en Indskrift i 2 Linier med ophævede Bogstaver, der bestaaer af en besynderlig Sammenblanding af almindelige latinske Bogstaver og snørklet Munkeskrift. Den øverste Linie forstaaer jeg ingenlunde at udtyde, da den synes at bestaae blot af Begyndelsesbogstaver, hvorimod den nederste Linie, der bestaaer af Bogstaverne U P E. A. V., som jeg antager skal læses som Ub(b)e A(bb)as V(itherslef). Skriften har i sin Form og Sammenblanding megen Lighed med den i Annaler f. nord. Oldkynd. for 1854 (S. 318) anførte Indskrift paa en Ligsteen over Præsten Mikael i Esbønderup af 1330, hvilken Alder jeg formener denne Ligsteen i Veierslev omtrent ogsaa har. Staven paa denne Steen har en stor rund Knop foroven, og

omkring Randen af Stenen er en Indfatning af ophøiede snoede Sirater. — Den anden Steen er lidt mindre, kun 1 Alen 18 Tom. lang og ligesom den forrige 18 Tom. bred i Hovedenden og noget tilspidset til Fodenden. Korset er her kun 11 Tom. Under Korset staaer tværs over Stenen, paa begge Sider af den fra Korset ad Midten nedgaaende Stav, Indskriften ARAREG'A. (Araregus Abbas) med fordybede Bogstaver i een Linie med tydelige ældre latinske Bogstaver og Stenen omgivet af en Ramme med svagt indhugne Sirater. Disse Stenes Forarbejdning har en kjendelig Lighed med den ved Sal Kirke værende større Runeligsteen (see P. G. Thorsen Runemindesmærker S. 276 og F. Hvass om Personer og Fam. af Navnet Hvas Indledn. III, XIII). Ligstenene, der øiensynlig ere fra det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede og begge lagte over 2 af Veierslev Klosters Abbeder, ligge endnu omtrent paa Findestedet og ville i Fremtiden blive fredede. Det kan vist med Sikkerhed antages, at disse Abbeder ere begravne i selve Kirken og Stenene efter Reformationen, formedelst Kirkens Forsyning med Kirkestole, ere optagne og henlagte paa deres nuværende Plads paa Kirkegaarden.

I Pont. D. Atlas (IV, 427) anføres, at der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede skal have været gamle Breve tilovers i Veierslev Kirke, der have berettet, at en Hermand paa Ibensborg ved Navn Erik Staale skal have hjulpet til Kirkens Bygning. Naar man veed, at Meddelelserne til Danske Atlas grunder sig væsenligst paa Præsteberetninger indgivne til Prokantsler E. Pontoppidan forinden hans Død 1764, maaskee medens den kundskabsrige og begavede Hr. Esmarck var Præst i Veierslev, kan man neppe drage Beretningens Sandhed i Tvivl, og efter al Rimelighed ere disse Breve, ligesom meget Andet, ødelagte under den Reparation, der foretoges med Kirken i Aaret 1713. Naar der i disse gamle Breve siges, at Erik Staale har hjulpet med Kirkens Bygning, maa dette ingenlunde forstaaes saaledes, at det var den oprindelige Kirkebygning, han hjalp med at opføre. Kirken i Veierslev hører, efter den Stil, hvori, og det Materiale, hvoraf den er opført, til en af de ældste Kirker, idetmindste paa denne Egn. Den er i det væsentligste opført af Sandahl, kun paa enkelte Steder med

Granitsokke med Skraakant i Rundbuestil og af den usædvanlige Form med gennemgaaende Langhuus uden særskilt Korbygning, med sædvanlig halvrund Korafslutning (Apsis), uden Taarn, og den har vistnok oprindelig havt fladt Bjælkeloft over det Hele, ligesom den endnu har i Langhuset. Alt dette synes at vise hen til, at Kirken maa være opført i Slutningen af det 11te eller første Halvdeel af det 12te Aarhundrede. At der fra den Tid skulde gives skriftlige Efterretninger om Erik Staaes Deeltagelse i Kirkebygningen, har ikke nogen Sandsynlighed for sig, da der vist neppe i dette Tidsrum og paa dette Sted gaves saa Skrivekyndige, at de kunde og vilde herom udstede Breve og Beretninger. Men efter Klosterets Anlæg og efter at Klostermunkene havde faaet den tæt op til Klosteret liggende Kirke i Eie for at benytte den som Klosterkirke, har de snart taget fat paa at omdanne Kirken til dette Brug. Der blev da til Langhuset af tilhuggen Granit opført 2 Sidebygninger tæt ved den østlige Ende, saa Kirken blev en regelmæssig Korskirke med en længere Arm mod Vest og over Koret indbyggt een og tværs over Korsfløiene tre Hvælvinger, alt i lav Spidsbuestil, saa vi med nogenlunde Bestemthed kan vide, at dette Arbeide er foretaget i sidste Halvdeel af det 13de eller først i det 14de Aarhundrede. At disse Tilbygninger ere foretagne af Klostermunkene, synes tilfulde at godtgjøres ved, at der paa Østsiden af den nordre Korsfløi er anbragt en Indgangsdør, foruden de sædvanlige paa Langhusets begge Sider værende Døre, og denne særskilte Dør har sandsynligviis blot været til Benyttelse for Munkenes Adgang til Kirken, især da den var anbragt paa et næsten skjult Sted paa den fra Byen vendte Side. Det maa selvfølgelig være disse Tilbygninger, Erik Staae har ydet Klosteret Hjælp til at opføre og som dets skrivekyndige Munke har villet forevige ved at give Beretning herom til Efterkommerne i et Dokument, som skulde opbevares blandt Kirkens Brevskaber, formodentlig i den forhen i Kirkens Kor staaende smalle, stærktbeslagne, med 3 store Laase forsynede Egekiste, der havde Udseende af at være fra meget ældgamle Tider. Skade, at baade Kiste og dens Indhold er borte.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede var endnu bevaret

et Sagn i Folkemunde, at den sorte Død som en blaa Taage kom fra Nord og Øst og udbredte sig over Jylland. Sagnet berettede, at den rasede saa stærkt i denne Egn, at der i Byen Bjerring blev kun en eneste Mand tilbage, og da Pesten var ophørt, gik han ud paa Bakkerne ved Byen og saae da, at der i Syd opsteg Røg, hvorefter han vandrede sydpaa, til han naaede Borre, hvor kun en eneste Kvinde var tilbage af Befolkningen, hos hvem han forblev og som han hjalp med at faae lidt af Marken dyrket. Det forholder sig vistnok med dette Sagn, som med saa mange andre af lignende Art, at det meste deraf er Digt eller i al Fald Overdrivelser, som historiske Beretninger ikke kan hjemle; men Sandhed er det dog, at Egnen heromkring og i Særdeleshed Veierslev Sogn blev meget stærkt hærget af denne Pest, hvorved ikke mindre end 2 af Sognets Byer, Knubdrup og Sønderby, heelt bleve lagte øde og disse Byers Marker siden lagte under Veierslev By. At denne sidste By ogsaa har lidt meget af Pesten, synes at fremgaae af, at Kong Christian den Førstes Domsbrev af 1472 endnu 100 Aar efter taler om »Wetterslef by, gaarde och boell, øde och bygt« (Æ. Regstr. II S. 183), og at Sognet i det Hele har været stærkt medtaget, viser sig endnu den Dag idag, idet der paa Veierslev Kirkegaards nordre Side er en Jordforhøining hidrørende fra, at de Mange, der bortreves af den sorte Død, her ere nedlagte i en fælles Grav. Sagnet herom har med stor Eenstemmighed og Bestemthed vedligeholdt sig til Nutiden. Da Klosteret var i Velstand kort forinden denne Pest, hvilket synes tilfulde at fremgaae af dets betydelige Byggeforetagende paa Kirken og af det Jordegods, Klosteret ved dets Ophævelse efter al Sandsynlighed efterlod sig som Arvegods til det nærliggende Alling Kloster (et Kloster kunde jo ikke bestaae uden Jordegods), synes det at ligge klart for, at Klosteret i Veierslev er ophævet formedelst den sorte Død 1350, idet Alling Kloster i de næstpaafølgende Aar kom i Besiddelse af alt det Gods, der efter al Rimelighed havde hørt til Veierslev Kloster. Der gives et Uddrag af et Thingsvidne fra 1435, saaledes som det findes i Registraturen over de nu tabte Allingklosters Breve, som jeg her ordlydende vil anføre: »Pergmetz tings wintne off Holberg herretzting att Wettersleffby, Knubdrup marck, der øde er, Synderby

marck, Akthe by och ahl Akthe Fong, Tungelund, Mumdrup, med theris tilliggelsze haffuer weritt til Alling closter j rolig heffdt¹⁾. Naar der bruges det Udtryk »rolig heffdt« uden at angive Tid, saa forstaaes herved et ikke mindre Tidsrum end 40 Aar upaaklaget. For endnu noiagtigere at paavise, til hvad Tid Alling Kloster er kommet i Besiddelse af de i anførte Thingsvidne omtalte Eiendomme, vil jeg endnu anføre et Dokument. Paa Skorup Mark er et lille Stykke Jord, grændsende til Veierslev Mark, der tillige med alle øvrige Eiendomme faldt i Alling Klosters Skjød og Eie. Der er om denne lille særskilte Jordlod udstedt adskillige Dokumenter for at bevise Klosters Eiendomsret til samme mod Angreb af Andre, af hvilke Dokumenter jeg vil anføre det ældste af 1418 ordret efter Registraturen saalydende: »Perg. sjønsbreff aff Giernherritzting att thend jord paa Skoutrup marck er graffuen steenitt och stabbelitt fran Skoutrup marck och jord till Wettersleff marck, och haffuer verit j Alling closters vere j LX aar och miere²⁾. Her have vi et fast Punkt, som klarligen viser, at Alling Kloster kom i Besiddelse af dette Jordstykke forinden 1358 og at Klosteret havde sørget for at faae det tilbørligt lagt sammen med dets øvrige tilfaldne Eiendomme i Veierslev Sogn. Dette Stykke Jord blev engang efter Reformationen givet til Degnen i Veierslev, man siger som Faddergave — maaskee af Johan Høicken eller en følgende Lehnsmænd — og denne lille Marklod hører endnu til Lærerembedet i Veierslev³⁾. Der kan saaledes med god Føie drages den Slutning, at ogsaa Veierslev Kloster, ligesom det øvrige Sogn, er blevet stærkt hjemsogt i de 3 Aar fra 1348—50, Pesten varede, og at Størstedelen af disse maaskee velnærede Klostermunke, der mulig ogsaa have ydet de betrængte Naboer saavel

¹⁾ Æld. Arkiv Regst. II. S. 182.

²⁾ Æld. Arkiv Regst. II. S. 183.

³⁾ Et Sagn — der maaskee har givet Anledning til den Antagelse, at Veierslev Kloster havde baade Munke og Nonner — beretter: »at et Fruentimmer fra Klosteret (Alling Kloster) havde baaret Degnens Barn i Kirke og derfor givet dette Stykke Jord til Degnen som Faddergave«. Dette maa snarest have været Johan Høicken, da han var forlehnnet med Alling Kloster som brugeligt Pant og var den eneste Lehnsmænd, som boede paa Klosteret.

aandelig som legemlig Hjælp, saaledes ogsaa har maattet bukke under i denne gruelige Landeplage, hvorefter de i Klosteret overblevne Munke ere tyede til det ved Nabo-sognet liggende Alling Kloster og dertil have lagt det forladte Kloster tilligemed Kirker og øvrige Eiendomme i Veierslev og Aigt Sogne, noget der forresten ikke er uden Sidestykke i Klosterhistorien; saaledes blev Benediktinerklosteret i Glenstrup ophævet i Midten af det 15de Aarhundrede og dets betydelige Midler lagte til Mariager Kloster o. fl. Lign. Paa anden Maade end denne kan man ikke ret vel forklare sig, hvorledes Alling Kloster paa een Gang kom i Besiddelse af dette samlede Gods, der ikke i Fortegnelsen over Alling Klosters Breve er omtalt med et eneste Ord enten som kjøbt eller paa anden Maade erhvervet, hvilket ellers pleier at være Tilfældet. Der er saaledes god Grund til at antage, at den sorte Død har foranlediget Veierslev Klosters Ophævelse i de næstpaafølgende Aar efter 1350, og mulig har den foran nævnte Ubbe været en af Klosterets sidste Abbeder, hvilket synes nærmest at stemme med Ligstenens formeentlige Alder. At der, som Daugaard og Flere formene, foruden dette Kloster har ligget et andet paa Borre Mark, beroer ganske paa en Misforstaaelse og finder ikke Hjemmel nogensteds, ei heller har der i den nærmeste Fortid været mindste Spor deraf.

Der siges i Pont. D. Atlas IV. S. 427, at Veierslev Kirke »er 1713 anseligen repareret af Grev Christian Friis«. Det var rigtignok den Slags Reparationer, som baader Kirker lidet. Den søndre Korsfløi blev da nedbrudt og de deriværende hugne Kvadersteen anvendte deels til at tilmure den derved fremkomne Aabning i Langhuset og deels til at indmure hist og her i Kirken, hvor Ahlen var hensmulret, hvorved Kirken fik et underlig broget Udseende, og mulig Resten af Stenene ført til Aigt og der anvendt til Kirkens Forlængelse. Ligeledes blev Korrundingen nedbrudt og nogle af Sokkelstenene anvendte til dermed at tilmure Munkenes Indgangsdør paa den nordre Korsfløi. Ved Borttagelsen af den ene Korsfløi tabte Langhusets Side-muur sin Modstandsevne til at modstaae den midterste Hvelvings Tryk, saa Muren efterhaanden blev skudt ud, især, som der siges, — ved Jordrystelsen den 1ste November 1755,

og blev næsten faldefærdig. Kirken blev rigtignok dengang forsynet med et lille Træspir paa dens vestlige Ende af en ganske smuk Form, som for Brøstfældigheds Skyld for omtrent 50 Aar siden blev nedtaget og et nyt opsat, der var det ældre ganske uligt. Som der i Traps Stat. topogr. Beskr. af Danmark (2den Udgave 5, S. 479) er anført, er Kirken i Aaret 1854 istandsat, men naar der sammesteds anføres, at Kirken »ved Restaurationen er tildeels heelt nedreven og atter opbyggt«, da forholder dette sig ingeniunde saaledes; en Stump af den udskudte Sidemuur blev vel nedtagen og igjen opført med Muursteen og staaer nu nogenlunde lige indtil videre, forresten staaer Kirken som forhen i sin gamle Form, naar undtages, at dens Blytag er ombyttet med Skiffer og indvendig forsynet med en Muurforskalling og Jernvinduer indsat, hvorved den maaskee tabte ikke lidet af sit gamle ærværdige Udseende. Fra Langhusets vestlige Ende blev da ved en Tværmuur aflukket et Rum, hvorpaa der nu 1875 er opført et lille i Kirken indbyggt Taarn med et rankt Spir, og har den i denne Henseende vundet, men den søndre Korsfløi og Korsrundning har den tabt; hvor vidt Kirkerne vinde ved saadanne Forbedringer, kan jeg som Lægmand i dette Fag ikke bedømme. Kirkens Vanskjæbne er vist ikke saameget Bygherrens som Fortidens ukyndige Bygmestres Skyld.

Kirkens udvendige Længde er $42\frac{1}{2}$ Alen og dens Brede ligeledes udvendig kun $13\frac{3}{4}$ Al. Tvermaalet over Korset, medens den søndre Fløi stod, var netop det dobbelte af Kirkens Brede nemlig $27\frac{1}{2}$ Al., Breden af Korsbygningen er $11\frac{3}{4}$ Al. og Afstanden fra denne til Kirkens østre Gavl er $7\frac{1}{2}$ Al., saa Korsets længere Arm mod Vest er $19\frac{1}{4}$ Al. — Kirkens Indgangsdør, som før var paa Midten af denne forlængede Korsarm, blev ved Taarnets Opførelse 1875 tilmuret og Indgangen anbragt fra Vest med en lille Forhal under Taarnet istedet for det nedbrudte Vaabenhuus. Den nordre forlængst tilmurede Indgangsdør har en Rundstav paa Karmstenen og lidt udsirede Fodstykker og Kapitæler, men Overliggeren ganske flad. Hvorledes den søndre Indgangsdør har været beskaffen, kan nu ikke vides, idet Granit Karmstenene, der vist har været mere forsirede end den nordre Dørs, forlængst ere borttagne — mulig ved det nu

nedbrudte Vaabenhuses Opførelse ved »Forbedringen« 1713 — og Døraabningen, der nu ikke saaes udvendig fra, omgivet af store Ahlstykker. Kirkens Kor udgjør kun det 6 Alen lange Rum, der overspændes af den østlige Hvælving. Altertavlen er fra 1595, af simpelt Arbeide uden Kunstværld — der er maaskee ikke levnet Klostermunkene Tid til at faae en passende Altertavle anskaffet til deres Klosterkirke. Det i D. Atlas omtalte Epitaphium paa Korets nordre Væg over Præsten Anders Vinding er endnu tilstede og i god Stand, hvorimod den omtalte Flise over hans Grav er borte ligesom Epitaphiet over Præsten Gregers Tomesøn. Den ældre simple Granit Døbefont, hvoraf den øverste Deel staaer i Præstegaardens Have og Fodstykket paa et andet Sted i Byen, blev 1854 afløst af en ny af Terracotta af smukt Arbeide, som dog samstemmer mindre vel med Kirkens øvrige Udstyrelse. Den østlige Deel af Langhuset indtages af de tvers over Korsbygningen anbragte Hvælvinger, derimod har den øvrige Deel gammelt fladt Bjælkeloft. Prædikestolen med Lydhimmel er 1717 skjænket til Kirken af Kjøbmand og Skipper Niels Pedersen Borre af Randers — eller rettere hans Efterladte —. Han var født i Borre og en Indskrift nedenomkring Prædikestolen berettede, at han Julenat samme Aar med sit Skib Emanuel tilligemed otte Mennesker gik under med Mand og Muus paa Søen imellem Norge og Danmark. Denne Indskrift, der næsten ordlydende er indført i D. Atlas (IV S. 427) er nu overstrøgen med Maling og ganske udsløttet. Prædikestolen, der bæres af en lille Træfigur forestillende Moses med Lovens Tavler, har de 4 Evangelister i ophævet Arbeide og er nu heelt overstrøgen med hvid Malning, forøvrigt er Kirken uden Prydelser.

Lige ud for Kirken i Vest, forneden i Kirkegaardsdiget, ligger den fra O. Vorms Tid bekjendte Runesteen. Saavel Stenen som dens Plads var i mangfoldige Aar skreven i Glemmebogen¹⁾, indtil jeg i Aaret 1836 var saa heldig at gjenfinde den under Diget, hvor den næsten heelt var til-

¹⁾ Den findes ei heller nævnt i Fortegnelsen over danske Runestene i Nord. Tidsskr. f. Oldk. 3 Bind 1836 Regist. S. 385, derimod findes den nævnt i P. G. Thorsens Danske Runemindesmærker S. 62.

dækket med Affald fra Kirken og Indskriften langs ad Siden ganske skjult. Skjøndt jeg har gjort mig Uleilighed for at faae den optagen og hensat paa en værdigere Plads, ligger den endnu begravet nede i Jorden. Den er i de senere Aar læst af Hr. Magnus Petersen og dens Indskrift er anført i Traps Beskrivelse af Danm. 2 Udg. 5 D. S. 479 saaledes: »Ivar hug disse Runer over sin Broder Salmi«, hvilket sidste Navn jeg — ligesom Vorm — har læst som Skalmi (Skjalm). Paa den Side af Kirkegaarden, hvorved Klosteret i sin Tid har havt sin Plads, er Kirkegaardsdiget usædvanlig lavt, saa det er kjendeligt, at det hidrører fra en anden og senere Tid end det øvrige Dige. Under dette lave Stykke er Runestenen lagt, rimeligviis ført dertil fra en Høi paa Marken, mulig fra en af de 2de i D. Atlas omtalte Høie, der ligge paa Brinkerne vesten for Byen, eftersom der ingen andre Høie gives i Byens Nærhed.

Angaaende de forlængst sporløst forsvundne Byer Knubdrup og Sønderby kan det ganske vist antages, at Knubdrup har ligget paa det forhen anførte Stykke dyrkede Jord, der laae udenfor den indre Hede, $\frac{1}{4}$ Miil østen for Hovedbyen Veierslev, hvortil Gaardene Veierslevgaard og Drøs ved Bymarkens Udskiftning bleve henflyttede. Knubdrup har, som enhver Torp, bestaaet af idetmindste 3 Gaarde; om Byen har havt flere, kan nu ikke vides. Derimod har Sønderby, især efter Navnet at dømme, efter al Rimelighed ligget sønden ud fra Byen ned mod Aagaard, der hvor Veien gjør en Dreining mod Skorup, og Aagaard været den nederste Gaard i Sønderby. Den har maaskee med Aagaard kun bestaaet af 3 Gaarde, som sammenlagte med Kirkebyen har udgjort 12 hele Boel¹⁾. Disse 2 Byer omtales som øde strax efter

¹⁾ Saavel med Hensyn til Ledingspligten med Udredning af Skibe og Besætning med Mandskab, der ifølge Jydske Lovs II. Bog Kap. 1 paahvilede Byer og Boel (især de, der laae nær Fjorde og større Aar) i Forhold til deres Ansættelse i Mark Guld, som ogsaa fordi der efter bemeldte Lovs I Bog Kap. 52 udfordredes 12 Mand i en By for at aflægge Eed, bestode Byerne i Reglen af et vist Antal Gaarde delelig med 6. I Houlbjerg Herred, hvor Bymarkerne grændsede til Gudena, bestode Byerne Sal af 12 Heelgaarde, Gullev af 12 Halvgaarde, Nøddelund 6; Gjærning med Tind af 12, Danstrup af 6, Hvorslev af 12, Amstrup af 6, Velle af 24 og Houlbjerg ligel. af 24 Heel-

den sorte Pest, saa det er sandsynligt, at de ere gaaede under i denne Farsot og Markerne lagte ind under Veierslev.

Der, hvor Borre Aa gjør en lille Omdreining og afgiver en næsten omflydt Plads, forinden den udgyder sig i Gudena, og lige ved denne større Aaes Bredder laae fordm Ridderborgen Ilesborg næsten ganske omgiven af Borre Skov. Borgen er i Forbindelse med Navnet Erik Ståale nævnt i Dansk Atlas, men vides forresten ikke at være omtalt i vore ældre historiske Beretninger, idet dens Tilværelse er fra en saa fjern Tidsalder, da de skriftlige Meddelelser vare saa yderst sparsomme og Tiderne saa urolige, at der ikke lagdes synderlig Mærke til en saa afsidesliggende i sig selv ikke meget betydelig Borg. I Forhold til andre Ridderborge f. Ex. Djurnæs i Juulsø o. fl. har den kun været af ringe Størrelse efter Borgruinens Omfang at dømme. Ruinen bestaaer blot af en ophøiet Plads med en Længde fra Syd til Nord af 40 Alen og en Brede fra Vest til Øst af 15 Alen, bestaaende af en rødagtig Jord tildeels begroet med Træer og Buskvæxter. For omtrent 100 Aar siden skal der, efter Ældres Fortælling, være opgravet endeel Muursteen, hvilket dog synes at være meget tvivlsomt; derimod er der langt større Sandsynlighed for, at Borgens Bygninger i det væsentligste have bestaaet af lettere Bygningsmateriale, enten Træ eller Kalktuf eller maaskee af begge Dele, idet der ved en Deel af Grundvoldens Udjevning ved Trækbanens Anlæg langs Gudena 1853 ikke i Ruinen fandtes nogen Grundsteen. For omtrent 50 Aar siden henlaae ved en da nærliggende Gaard et større Stykke tildannet Kalktuf, der sagdes at være ført fra Borgpladsen, ligesom der af denne Materie findes flere Smaastumper i Borgens Grundvold¹⁾. Den af Borre Aa næsten omgivne Landtunge eller saakaldte Krog imellem denne Aa og Gudena, hvorpaa Borgen har ligget, kaldes endnu Tuntiskrog — formodentlig af det oldnord. Tun, Toft eller Gaardsplads, Fortov — Denne Borgruins ringe Omfang synes at vise hen til Borgens Anlæg i en

gaarde. See Joh. Steenstrups Studier til Valdemars Jordebog S. 188 o. fl. om Ledingspligt.

¹⁾ Det synes ret morsomt, at en tæt ved Borgruinen boende Skovløber har i Borgruinen indbyggt sig et — Ovnhuus. — Tiderne omskiftes!

meget fjern Tidsalder, ligesom dens Beliggenhed imellem en Skov og den fiskerige, ogsaa dengang seilbare Gudenaabærer Vidnesbyrd om vort ældre Folks og dets Høvdingers Idræt, Færd og Leveviis. Ligesom denne Borg laae der i hiin Tid flere Ridderborge i kort Afstand fra hverandre langs ned med Gudenaabens Bredder. Den nærmeste var Tange i Høibjerg Sogn, Adelsslægten Rosenkrandsernes Forfædres Stamsæde eller Eiendom, hvis Byggeplads — der, som Navnet antyder, maa have ligget yderst paa Tangen, hvor Tange Aa udgyder sig i Gudenaab — ikke mere er kjendelig. Den næste deryed paa den modsatte Side af Gudenaab liggende Borgplads, hvis Voldsted endnu er kjendeligt, er Starkjær i Gjærning Sogn, og noget nedenfor paa Gudenaabens nordre Side laae Rudernes Stamsæde Kjællinghøl. Alle disse ældgamle Borge have ganske havt samme Beliggenhed som Ilsborg, tæt ved Gudenaabens Bredder, hvor en Bæk eller et mindre Aaløb har forenet sig med den større Aa, enten omgivne med Skov eller i store Skoves Nærhed. Ligesom disse Borge har havt saamegen Lighed i Anlæg, har vistnok ogsaa deres Indehavere lignet hinanden i Idræt og Levemaade og Borgene i de følgende Tider omtrent deelt samme Skjæbne. Det er høist sandsynligt, at denne Borg er gaaet tilgrunde strax efter den sorte Død 1348—50. Om »Herremanden Erik Staaale« i Pestens Tid ved Døden er afgaaet — hvis han forresten har været Borgens sidste Besidder — kan ikke vides; men at den er bragt under Kronen i Valdemar Atterdags eller først i Dronning Margrethes Regjeringstid, er forklarligt deraf, at saavel denne snilde Konge som hans statskloge Datter gjorde Alt for at tilegne sig og tilintetgjøre den da fremherskende Adels Ridderborge. Er Ilsborg kommet under Kronen, som der her forudsættes, enten ved Inddragning formedelst Besidderens Død eller paa anden Maade, er det let forklarligt, at saavel Borgen som dens Ladegaard, Borregaard og Mølle endeel Aar efter, ved Mageskifte, som Pantegods ved Salg er afhændet til den efter de Tidens Forhold da meget velhavende Gottskalck Rostrup til Sjelleskovgaard — nu Vedelslund i Framlev Herred — som igjen 1407, maaskee som en Sjølegave forinden sin Død — da han ikke siden nævnes —, aftraadte sine Eiendomme i Borre til Biskop Boe

Mogensen i Aarhus († 23 Decbr. 1424). Mærkeligt nok har denne efter Gods saa begjærlige Bisp samme Aar af en anden af den Tids bekjendte Rigmænd, Eloff Eloffsen Ridder (levede 1340 † 1418) erholdt Skjøde paa en Gaard i Borre, der laae næst op til den af Biskoppen erhvervede Mølle, og har maaskee Bygningen ligget paa denne Gaards Eiendom. Uddraget af disse Skjødebrev af bemeldte Aar 1407 vil jeg efter Æld. Ark. Regist. (II S. 183) anføre ordlydende i Nutidens Stil: »Pergaments Skjødebrev, at Gottsch. Rostrup haver skjødt til Bisp Boe i Aarhus noget Gods i Borre, Borregaard i Veierslev Sogn i Houlbjerg Herred med deres Tilliggelse, Møllested, Dam og Damsbund,« og »Perg. Skjøde, hvorudi Herr Eloff Eloffsen Ridder skjøder til Bisp Boe i Aarhus hans Gods i Borre, Brændgaard i Veierslev Sogn, Houlbjerg Herred, med sin Tilliggelse.« At Borgen forinden den Tid maa være forladt og øde, synes at fremgaa af, at der hverken i det ovenfor af Rostrup udstedte Skjøde eller siden med et eneste Ord er talt om nogen Borg, skjøndt denne hørte sammen med sin Avls- eller Ladegaard Borregaard og den et Par Bøsseskud ovenfor Borgen liggende Mølle. Denne Mølle, der sidst nævnes i et Dokument af 1489, maa noget længere hen i Tiden være nedlagt; thi i et Domsbrev, udstedt 1530 af Kong Frederik den Første, nævnes kun »Borggardt och godtz«; men dens Damsted er endnu kjendeligt. Broen, som lidt ovenfor fører over Borre Aa, kaldes endnu Møllebroen til Minde om den derværende Mølle, ligesom Navnet Borre minder om den forlængst forsvundne Ridderborg.

Paa Veierslev vestre Mark i Gudenaadalen, omtrent 160 Skridt fra Gudena, lige overfor Byen Braarup, var indtil Aaret 1852 endnu den betydeligste Deel tilstede af et vigtigt Mindesmærke fra Oldtiden, nemlig et Thingsted af Skibsform af opreiste Steen. Det havde en Længde fra Stavn til Stavn af 140 og en Brede paa Midten af 30 Alen og havde oprindeligt bestaaet af 26 opreiste omtrent 4 Fod høie Kampesteen, 12 paa hver Side og een noget større og høiere i hver Stavn, hvilke vare reiste hver paa en lille Høi. Af disse Stene vare de 16 endnu tilstede, indtil der det nævnte Aar foretoges Anlæg af en Trækbane for Prampfarten paa Gudena, hvortil de tilbageværende Steen af

Thingstedet bleve tagne, kløvne og anvendte. Den daværende Fæster af Marken, hvorpaa Thingstedet befandtes, Erik Christensen, gjorde vel Indsigelser imod Borttagelsen, men hans Forbud blev upaaagtet. Saaledes forsvandt dette betydelige Mindesmærke om Indretningen af vore Forfædres Retterthing, og er der nu intet andet Spor deraf end de 2 smaa Høie, der have baaret Stavnstenene. Nogle Agre i Nærheden af Thingstedet havde Navn af »Thingagre« og nogle mindre Tværagre kaldtes »Kagsblokker«. Thingstedet laae kun 2000 Alen Sydøst fra Hensborg, og fra Veierslev var en gammel Vei meget kjendelig igjennem Skoven ned mod Thingstedet. Nu er Stedet saavel som den Deel af Gudenaadalen, som ligger i Veierslev Sogn, indtaget til Beplantning med Naaleskov, saaledes som det er antydet paa Mansas Kort.

Af gamle Mindesmærker fra Oldtiden og Middelalderen gives der foruden de anførte meget faa paa Veierslev Mark, hvor Skov og Heder i Fortiden have indtaget det betydeligste Areal og dette kun afgivet utilstrækkelige Midler til Næring for Befolkningen. Kun det skovløse Stykke af Gudenaadalen, imellem den seilbare, fiskerige Aa og Skoven, synes i Oldtiden at have haft en tættere Befolkning, idet der her paa dette korte Stykke, som ligger imellem Gjelaa og Borre Aa, gives 9 Gravhøie¹⁾ — de 2 ved Thingstedet, der neppe ere Gravhøie, ikke medregnede —. Herforuden laae høiere oppe paa Brinkskraaningerne de 2 i Pont. D. Atlas nævnte Høie, hvorpaa jeg formener Runestenen oprindelig har haft sin Plads. Den ene havde et Gravkammer, der var tilgængeligt, da den omgivende Jord forlængst var bortført og Stenene stode blottede. Overliggeren bestod af en meget stor og bred og en mindre Steen, og i Aabningen imellem disse var, da Høiene vare omgivne med Egeskov, et Agern faldet ned i Gravkammeret og derfra voxet op imellem Dækstenene og havde ved sin tiltagende Væxt trængt den store, flere Alen lange og henved en Alen tykke Steen-

1) Et saadant Sted var yndet ved Begravelser; men det er derfor neppe nødvendigt at antage, at Befolkningen boede der. Tvertimod har vistnok, idetmindste i Jernalderen, Bebyggelsen været omtrent den samme som i Middelalderen.

blok af sit Leie. Efter at Træet for en Deel Aar siden var fældet, maalte jeg Stubben, der holdt omtrent 1 Alen i Gjennemsnit; der var altsaa forløben en Tid, siden Agernet var faldet gennem Sprækken, og endnu længere, siden Jordmassen var bortført og maaskee med denne Runestenen tilligemed de Steen, hvormed Høien som sædvanlig har været omgiven, og Alt ogsaa mulig anvendt i det lave Stykke af Kirkegaardsdiget. Stenene af dette Gravkammer havde — om man saa kan sige — samme uheldige Skjæbne som Stenene i Thingstedet, idet Aabestyrelsen for en halvsnar Aar siden ogsaa borttog dette Mindesmærke fra Oldtiden, ogsaa saavidt vides imod Eierens Indsigelse, der agtede dets Værd, for at benytte Stenene paa det sidste Stykke af Trækveien fra Tange til Bjerringbro til en Steenkiste over Skibelunds Møllebæk. Den tæt derved liggende Gravhøi er ikke stor; om den ogsaa har Gravkammer, vides ikke. Forresten gives ingen mærkelige Høie paa Veierslev Mark.

Paa et noget ophøiet Punkt østen for Veierslev By, paa den forhenværende Hede, er en liden Banke, som har Navnet »Galliknolden«. Her maa Sognet og maaskee hele Birket, idet Stedet ligger synlig ogsaa for Aigt Sogn, engang have havt sin Galge opreist til Nytte og Brug for Egnen. Dog har jeg aldrig hørt noget Sagn om en saadan Galges Anvendelse, saa dens Tilværelse maa ligge i en meget fjern Fortid.

Den Deel af Veierslev Sogn, som ligger Nord for Borre Aa, var i ældre Tid tildeels begroet med Skov, hvoraf de 3 Stykker Fredskov, Vesterskov, Boballe og Boskov endnu ere tilbage. Imellem de 2 sidstnævnte Skove ligger Byen Borre, der fra ældre Tid indtil Bymarkens Udskiftning i dette Aarhundrede var en samlet By, bestaaende i Middelalderen af 7 Gaarde og 2 Boel, men i nyere Tider af 8 Gaarde og en Deel Gadehuse, meget smukt beliggende, dels ved Foden af de mod Gudenaadalen udgaaende høie Bakker — de eneste i Sognet — og dels paa Bakkeskraaningerne op igjennem et lille Dalstrøg, og øverst oppe mod Nord, paa en udskydende Bakkekam, laae Ridderborgens Lade

eller Avlsgaard, Borregaard, og ligeledes paa en Bakkeryg kaldet Toubak, paa den østlige Side af Dalen, laae Bjergsgaard, senere kaldet »paa Bakken«. Paa Skraaningen af denne Bakke, ned mod det nævnte Dalstrøg, laae Gadehusene lig Svalereder. Fra disse høie Bakker haves en ret smuk Udsigt i Syd op igjennem den henved $\frac{1}{2}$ Miil brede Gudenaadal, indtil Aaen ovenfor Resenbro bøier sig mod Vest. Her sees Aaløbet, der paa dette Stykke har en nogenlunde lige Retning fra Syd til Nord, paa visse Steder glimte frem som en blank Sølvstribе imellem de grønne Engbelter. I Forgrunden tilvenstre sees Byen Truust med sine tegltakte Bygninger, lidt længere borte Tvillum Klosterkirke, en Levning af det prægtige Augustinerkloster, liggende under de flere hundrede Fod høie Bakker, hvoraf den store og lille Troldhøi udmærker sig. I Baggrunden øines Sminge — det fordums »Smaheng« — hvorfra Egnen høiner sig op mod Linaa Sogn. Paa den vestre Side af Aaen oversees ikke blot Dalen med Asmindgaarde og Svstrup Kirke, men tillige den østlige Deel af Lysgaard og Hids Herreder.

Byen nævnes i Anledning af den nævnte Gaard Bjergsgaard første Gang i Aaret 1345, idet en »her. Michell Thomeszen« haver udstedt et perg. Skjødebrev paa Latin, hvorved han haver skjødt til Alling Kloster en Gaard i Borre kaldet Bjergsgaard (Æld. Ark. Reg. II. S. 185). Siden nævnes Byen, idet en Hr. Peder Munk Ridder 1355 udsteder et lat. Skjødebrev til Hans Pallesen paa hans Rettighed til en Gaard i Borre, og atter nævnes den 1362 ved, at en Elline Mathis haver skjødt til Hans Pallesen sin Rettighed, hun havde til en Gaard i Borre (samme S. 184); men hvad det var for Gaarde, nævnes ikke. Borregaard, der som forhen meldt var overdraget til Biskop Boe, forblev dog ikke længe i Bispestolens Eie, idet denne Biskop med Provsten i Tvillum og Fleres Hjælp havde 1414 faaet Løfte om, at Ridder Lauritz Hvas's unge Hustru, Fru Thore Muus paa Vormstrup — nu Friisholt — vilde skjænke sin Fædrenearv, Silkeborg med omliggende Gods til Sankt Clemens i Aarhus Domkirke — eller rettere Bispestolen —, og fik desaaarsag 1418 et Mageskifte bragt istand med Alling Kloster, der eiede Byen Remstrup i Linaa Sogn, omtrent paa det Sted, hvor Silkeborg Hovedgaard siden blev bygt, — samt

den Grund, Borgen Silkeborg var anlagt paa, saaledes at Alling Kloster fik Borregaard og Mølle og den omtalte Brændgaard istedetfor Remstrup og Remstrup Fang¹⁾ (Æld. Ark. Reg. II. S. 9). Men da denne betydelige Gave til Biskoppen af hele Fru Thores Arvegods ikke kunde fuldbyrdes, medens den lovlige Værge for Godset, den gamle Ridder Laurits Hvas, levede, maatte hans Død oppebies, hvilken indtraf 1430; og Bisperne vare snilde nok til ikke at bekjendtgjøre dette Magelæg, førend de vare komne i rolig Besiddelse af Gaven (see herom i Fr. Hvass's Meddelelser om Fam. og Pers. af Navnet Hvas, 3 Deel S. 30). Biskop Boes Efterfølger Ulrik Styggé — Biskop fra 1424—49 — lod først 1443 Mageskiftebrevet af 1418 offentlig bekjendtgjøre, hvoraf Uddraget er saalydende: »Bisp Boetius aff Aarhusz latins skiftebreff paa enn gard kaldis Borgegardt och Børregaardtz mølle, och en gaard jbidem kaldis Brendegaard til Alling closter emod gotz kaldis Remstrup og Remstrup Fang« (Æld. Ark. Reg. II. S. 182). Foruden disse nævnte 3 Gaarde i Borre kom endnu ifølge et »Pergmetz Loughæffdt« af 1489 2 andre Gaarde og 2 Boel i Borre i Alling Klosters Eie, saa hele Byen paa 2 Gaarde nær var i Klostersets Besiddelse forinden det 15 Aarhundredes Slutning, altsaa hele det nuværende Veierslev Sogn paa disse 2 Gaarde nær.

Den ene af de Gaarde, som ikke vare komne i Alling Klosters Eie, var en Gaard kaldet Vestergaard, som omtales 1499 at have ligget vesten for den Gaard, som kaldes Brændgaard; den er forlængst forsvunden. Det Sted ved Skoven, hvor Gaarden har ligget, kaldes endnu Gaardlund. Henimod Reformationstiden anstrængte Klosteret sig ikke alene for at erholde Kongel. Stadfæstelse paa sine erhvervede Eiendomme i Borre, men lod ogsaa 1530 føre et Thingsvidne ved Houlbjerg Herredsting, »at den Eiendom, som haver ligget til den Gaard i Borre, Per Simonsen iboede, den er tagen af den Eiendom, som ligger til Borregaard«. Det synes, at denne Gaard har staaet ubeboet, og at Klosteret har ønsket sig denne Eiendom tilligemed det øvrige

¹⁾ Det synes, at man af dette Bytte kan skjønne, at Remstrup kun har bestaaet af 3 Gaarde.

af Byen. Gaarden har sandsynligviis været den, som laae næst op til Borregaard og fortiden eies af F. Dahl.

Den forhen nævnte Bjergsgaard var siden Bolig for Birkedommeren i Veierslev Birk. Som Minde herom fandtes endnu indtil langt hen i dette Aarhundrede udskaarne Egetræes Vindueskarme og Poster med Billedværk i den Stil, der var brugelig indtil Midten af det 17de Aarhundrede¹⁾. I den østlige Gaard i Byen, forhen liggende nedenfor Bakkerne, var i ældre Tid Kjøbmandsgaard — dengang noget usædvanligt —, hvoraf der endnu gaves Spor, indtil Gaarden for en Deel Aar siden afbrændte, idet der under det meget gammeldags, af svært Egetømmer byggede Bindingsværks Stuehuus fandtes senere opfyldte rummelige Kjældere, og i Midten af de ligeledes gammeldags Vinduer med manglekantede Ruder indfattede i Bly gaves en større rund Rude med Glasmalerier forestillende Ryttere og Damer tilhest. Her i denne Gaard var den Skipper Borre født, der har givet Prædikestolen til Veierslev Kirke. Forøvrigt var Borre By mærkelig derved, at Gaardenes Bygninger indtil den nyere Tid vare opførte af Bindingsværk med Egetømmer af saa svære Dimensioner, at der undertiden og ikke sjælden gaves Stolper af en Alens Brede, Lofter af Egeplanker, sammenpløiede med en skarp Kant, der laae ind i en Fuge, brede Vindueskarme, som gik over et heelt Fag, ligeledes af Egeplanker, Udhusene af bare Træ, idet alle Væggene vare bollede med Egeplanker. Alt vidnede om Velstand i den ældre Tid og om Overflødighed af Egetræ.

Borre Mark er af fortrinlig Beskaffenhed og ligger bekvemt paa begge Sider i Syd og Nord for Byen. Den dyrkede Mark har i ældre Tid havt større Udstrækning fra Byen end sædvanlig, idet hele Marken sønden for Byen ned mod Borre Aa i det Hele var dyrket og paa Byens nordlige Side et betydeligt Areal under Navnet Gammeltofte. Men i den tidligere Middelalder maa den dyrkede Mark til Byen endnu have havt en større Udstrækning end senere,

¹⁾ Den sidste Birkedommer, der boede paa denne Gaard, var, som det sees af gamle Thingbøger fra Friisholt, der findes paa Herredscointoret i Kjellerup, en Lauritz Meyer, som fra 1720 var Birkedommer paa Friisholt Birk, indtil han i Sommeren 1738 ved Døden afgik.

idet der i Nordvest og Nord ud for Byen fandtes indtil Bymarkens Udskiftning en større Strækning overgroet med ældgammel Bøge- og Egeskov, staaende paa meget høiryggede Agre af yderst fortrinlig Beskaffenhed. Disse maa have været øde og forladte i den Tid, Skoven har havt Tid til at udbrede sig over denne forhen dyrkede Mark, og Egetræernes mægtige Størrelse viste hen til en Alder af Aarhundreder, maaskee op til Tiden efter Pesten 1350. Nu er denne Skov ikke mere til, og Gaarde med veldyrkede Marker indtage her Skovens Plads. Foruden den dyrkede Mark laae til Borre en meget vidtløftig Hede, som strakte sig i Nord og Øst til Gaarden Borridsølund¹⁾ Markeskjæl. Denne Hede, der benyttedes til fælles Fædrift for Byen, er siden Udskiftningen og Gaardenes Overgang til Selveiendom bebygget med flere Gaarde og i det Hele opdyrket.

Lidt i Nordvest fra det Sted, hvor Borregaard tidligere laae, ved Veien fra Borre til Sal, var forhen 3 Gravhøie af betydelig Størrelse, alle med Gravkamre. De 2 paa den nordlige Side af Veien ere forlængst udgravede og de deri fundne Sager bortkomne paa nogle Levninger af en smuk Glasurne og nogle Smaasager nær, som nu opbevares i Viborg Oldsagssamling. Høiene ere udjevnedede og dyrkede. Den tredie Høi paa den søndre Side af Veien blev, fordi den næsten bestaaer af Steen, for 50 Aar siden udgravet af den bekjendte Ritmester Halling til Friisholt, som benyttede Stenene til sine Steendiger. Gravkammeret naaedes, og en Deel af de deriværende Sager, bestaaende af Stigbøiler, Bidsler og andre smaa Broncesager, man siger en Hat fuld, udtagne og ere nu borte. Natten derefter nedstyrtede Overliggeren paa den udgravede Side og tildækkede Resten, og saaledes staaer Høien endnu. Foruden disse 3 Høie gives ingen Gravhøie af nogen Størrelse og Betydenhed paa Borre Mark.

I Skjællet imellem Borre og Nøddelund Marker ligger en lang, fra Vest til Øst gaaende Tørvemose. I denne er ved Tørvegravning i denne Sommer 1876 funden 2 Skibsaarer af Egetræ, den ene omtrent 3 Alen lang og den anden kun 1 Al. og 21 Tom., begge med Haandtag til begge Hænder paa Midten og Aareblade til begge Ender. Mosen har

¹⁾ En Avlsgaard i Gjærning Sogn.

altsaa i Oldtiden været en Sø, hvorover Samfærdselen maa være foretaget i Baad eller saakaldet Knubskib, en udhulet Træstamme, saa smal, at Aaren kunde benyttes til begge Sider af Baaden. Mosen er en Skovmose, da der under Tørvemassen findes Rødder og mægtige Stammer af Fyr og høiere oppe derimod svære Egestammer. Aarerne stode opreiste i en skraa Stilling i henved 3 Alens Dybde i Tørvemassen, og de ere indsendte til Opbevaring i Viborg Oldsagssamling.

Byen Truust, beliggende i Gjærnerred, i Gudenaadalen lige under de høie Bakker, hørte indtil Reformationen til Veierslev Sogn, og dens Beboere søgte Veierslev Kirke. Byen skrives i nogle ældre Dokumenter som Truist (Truidstath, Truidstad af Mandsnavnet Truid). Den hører til de gamle Adelbyer, ældre end Torperne, og bestod i hiin Tid af 12 mindre Gaarde. I et Brev udstedt af Kong Hans 1495 nævnes Truust som ikke hørende til Tvillum Sogn. Et ganske troværdigt Sagn, saaledes som jeg i min Ungdom har hørt det af meget gamle Folk, beretter, at en af de sidste catholske Præster i Veierslev engang var gaaet vild i Ugedagene og var en Søndag Formiddag kommet op paa sin Lade for derpaa at oplægge Mønningstørv, da hans Medhjælper ved Arbeidet blev vaer, at der kom en Flok Mænd i røde Kjoler — den da brugelige Kirke dragt — opad Veien fra Truust, og gjorde Præsten opmærksom herpaa. Denne standsede med Arbeidet og udbød: »Er det Sonda? Lad os see! A Manda lat¹⁾ vi, a Tisda tat²⁾ vi, a Uonsda kocht vi Kaal, a Tosda fik vi Aal, a Freda ua a i Borre, igue sko³⁾ vi Torre⁴⁾), jagu æ't Sonda.« Han steg nu ned af Huset, kom i Tøiet og gik i Kirken. Dette er vel nærmest bevaret saavel for dets særegne Indhold som for det tilfældige Riims Skyld, og det giver et Begreb om, hvor nær Præsten og Bonden paa den Tid stode hinanden i Uddannelse og Livsforhold. I Aaret 1393 nævnes Truust i en latinsk Vidisse af et lat. Brev paa en Gaard i Truust, som Abbeden af Alling Kloster pantsatte Provsten i Tvillum Kloster. Denne Gaard mageskiftedes siden til Tvillum Kloster 1444 mod en Gaard i Ans. Det er muligt, at ogsaa denne Gaard

¹⁾ lægtede. ²⁾ tækkede. ³⁾ skar. ⁴⁾ Tørv, Mønningstørv.

i Truust har hørt til det Gods, som forhen laae til Veierslev Kloster. Kort efter Reformationen blev Byen Truust taget fra Veierslev Sogn og, ligesom det da nedlagte lille Sminge Sogn, henlagt til Tvilum Kloster Sogn.

I Aaret 1491 udstedtes et perg. Laugdhævd paa »Katt-uadtz« Mølle med Dam og Damsbund, item paa et Boel i Thorsø til Alling Kloster, og samme Aar er ført et Thingsvidne, at Katvad Mølle og det Boel i Thorsø har været til Alling Kloster i 60 Aar og mere (Æld. Ark. Reg. II. S. 191—92). Denne Mølle og dette Boel i Thorsø maa ogsaa have tilhørt Veierslev Kloster og medfulgt det øvrige Gods til Alling Kloster, og derpaa maa ogsaa, ligesom paa det øvrige arvede Gods, have manglet lovligt Skjødebrev.

Endskjøndt Veierslev Sogn har havt den sjeldne Lykke igjennem hele Middelalderen at bo under Krumstaven, hvor der, som man siger, var saa godt at bo, og efter den Tid aldrig nogensinde at have gjort Hoveri, da ingen Herregaard laae i Sognet eller dets Nærhed, har det dog ikke gaaet Ram forbi af andre Landeplager. Saaledes blev det, da det ikke laae langt fjernet fra de større alfare Veie, stærkt medtaget og ødelagt i de Svenskes Indfald og Ophold i Jylland i Aarene 1644—45. Af det Syn, som Aar 1645 foretoges over den af Fjenden tilføiede Skade, vil jeg efter Tidsskriftet Orion (Ny Række II. S. 271) her gjengive, hvad der er anført angaaende Veierslev og Aigt Sogne, saalydende: »Weigersleff Bierck. Udi dette bierk ere thuende Sogne, Nembelig Aigte och Weyerszleff Sogner, iblant huilcke det første er gandsche forarmit, efftersom de Lidet eller moxen inted haffuer saaed, vdj det Andet haffuer en Deell nogenledisz saaed den 3 part aff derisz sædwanlige Sæd, en Deell er och gandsche forarmet och Øde som er 5 Mend vdj Borre och 2 udj Weyerszleff.« Skovene bleve ogsaa en Deel medtagne, men dog ikke saa haardt som paa mange andre Steder. I Boskov blev omhuggen 93 Ege og 51 Bøge, i Borre Vester-skov 67 Ege og 42 Bøge, i Veierslev Krat og Boballe 30 smaa Riisege og i Aigtlunde 31 smaa Riisege, og, skrives

der, ere samme Skove ikke hugne til Upligt, men nogenlunde ved Magt. Hvad Ødelæggelse Sognet er overgaaet i den følgende svenske Krig fra 1657—59, derom haves ingen lokal skriftlig Efterretning, men kun løse Sagn, hvorefter intet med Sikkerhed kan angives; men at ogsaa Veierslev Sogn er stærkt hærget, især af Brandenborger og Polakker, fremgaaer eenstemmig af de Ældres Fortællinger derom.

Her i Sognet var som overalt indtil Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede den ældgamle Indretning med Bymarkernes Dyrkning i Fællesskab, saaledes at hvert »Fald« eller større sammenliggende Jordstykke af eenartet Beskaffenhed ved Rebning agerviis var deelt imellem Byens Gaardmænd i Forhold til Gaardenes Størrelse, hvilken Inddeling kaldtes »Ager om Ager«. Saalænge denne Markinddeling og Dyrkning i fællig fandt Sted, kunde Gaardenes Antal selvfølgelig ikke forøges eller deles i mindre Dele. Husene vare blot Gadehuse med en lille Haveplads, og den udyrkede Gadejord laae tilfælles for alle Byens Gaardmænd og kunde derfor ikke bebygges af Enkeltmand; derfor blev Husenes Antal i Landsbyerne ogsaa altid det samme og Familieantallet og Folkemængden staaende omtrent paa samme Standpunkt. Hvad der endmere lagde Hindring i Veien for Folkemængdens Forøgelse, var Fæstevæsenet, som lagde et Baand paa Gaardene og holdt deres Tilliggende samlet, saa det ikke kunde deles i mindre Dele, som skeet er, efter at Fæstegaardene ere overgaaede til Selveiendom. Skjøndt Udskiftningen af Veierslev og Borre Byes Marker var tilendebragt i Begyndelsen af dette Aarhundrede, sank, paa Grund af Fæstevæsenets Vedvaren, Folkemængden, der 1801 kun var 218, dog i Aarene indtil 1834 ned til 215; men efter Fæstevæsenets Ophør ved Gaardes og Huses Salg i den paafølgende Tid har Folketallet efterhaanden tiltaget, saa det i 1870 er steget til 413, og siden er Folkemængden tiltagen i et endnu større Forhold, saa den nu er omtrent 500, og Sognets igjennem Fortiden, i Forhold til dets Jorders fortrinlige Beskaffenhed, saa tynde Befolkning paa næsten $\frac{1}{2}$ Kvadratmil nu nærmer sig til Danmarks normale Folkemængde.

Aigt Sogn,

Annex til Hovedsognet Veierslev, ligger østlig for dette og adskilles derfra ved et mindre Aaløb, der udgjør den ene Green af Borre Aa, dannet af Afløbet fra Mendrup Mose paa Aigt Sogns sydøstlige Hjørne, og gaaer derfra i Vest langs Sognets sydlige Side, hvor Aaløbet danner Grændsen mod Thorsø Sogn, hvorefter det ved at rette sit Løb mod Nordvest driver Thorsø og Katvad Vandmøller. Sognet bestaaer foruden Kirkebyen Aigt af Byerne Tungelund, Mondrup og Astrup samt en eenlig Gaard Salpeterhuset og udgjør en næsten jevn Slette, der kun paa den sydlige og vestlige Side har en svag Heldning med jevnt affaldende Skraaninger ned mod det nævnte Aaløb. Fra Vest til Houlbjerg Sogneskjæl mod Øst har det en Udstrækning af $\frac{3}{4}$ og fra Syd til Nord af henimod $\frac{1}{2}$ Miil, altsaa lidt mindre end Veierslev Sogn, og Jordbunden bestaaer næsten i det Hele af gode, muldrige Jorder.

Kirkebyen Aigt ligger omtrent midt i Sognet og er ligesom Veierslev en ældgammel Adelby med sine 4 Veie, der løbe sammen omtrent i Byens Midte, og fra denne oprindelige Adel- eller Stammeby ere Sognets 3 omliggende Torper udgaaede. Byen har oprindeligt eller, om man vil, i ældre Tid bestaaet af 9 Heelgaarde og 2 eller maaske 3 halve Gaarde, samt en Deel Gadehuse. Nogle af Gaardene ere siden delte, men ligge for Størstedelen endnu samlede i Byen. Nogle spredte Smaaskove under Navn af Aigt-lunde have i ældre Tid strakt sig tæt ind til Byen paa dennes vestlige og sydlige Side, hvorimod der paa Byens Østside har ligget en lille Sø eller et større Kjær, som nu er tilgroet, og herfra strakte sig en stor Lynghede mod Øst og Nord indtil Sognets Grændseskjæl. Hvorvidt den dyrkede Mark i den ældre Tid har naaet ud fra Byen, kan nu ikke med nogen Sikkerhed bestemmes, idet der ogsaa imellem Lundene har været Jordstykker eller smaa Agre optagne til Dyrkning, dog maaskee som Enemærker.

Byens Navn er i ældre Dokumenter skreven som Akthe, og dette har maaskee været dens oprindelige Navn. Saaledes skrives det i et Thingsvidne af 1425 og fl. St. (Æld. Ark. Reg. II, S. 183); i den efter Krigen 1645 nævnte Syns-

forretning skrives Byen Aigte, og i Arent Berntsens D. og N. Frugtbare Herligh. anføres Navnet som Agsze. Efter Udtalen er det oprindelige Navn Akthe gaaet over til Aidt, eller hvad der antages at være rigtigere Aigt, som Navnet skrives i Pont. D. Atlas og paa Gliemanns Amtskort o. fl. St. Skulde Bynavnet være fremkommet af Ordene »Agt« og »agte«, er det for mig ubegribeligt, hvorledes deraf kunde dannes et Bynavn, hvilken Maade at danne Stednavne paa synes at være usædvanlig¹⁾.

Kirken ligger ved det sydvestlige Hjørne af Byen paa en lidt ophøiet Plads. At Kirken er opført paa denne Udkant fra Byen ud mod Tungelund, synes at vise hen til, at den maa have en yngre Alder end denne Torp, skjøndt Kirkens Alder nok kan henføres til Slutningen af det 12te Aarhundrede eller noget yngre end Hovedsognets Kirke. Den er opført af udvendig tilhuggen Granit uden synlig Indblanding af andre Bygningsmaterialier, i Rundbuestil og af sædvanlig Form med Langhuus, Kor og Korrunding mod Øst og uden Taarn. Paa den oprindelige Kirkebygning har Sokkelen Skraakant, og intetsteds forefindes nogen Profilering eller anden Prydelse. Korbygningen har den sædvanlige firkantede Form af $9\frac{1}{2}$ Alens Længde og Brede udvendig og kun lidt over 7 Alen paa hver Side indvendig. Langhuset har oprindelig haft en Længde af kun $23\frac{1}{2}$ Alen udvendig og en Brede indvendig af 10 Alen, altsaa Halvdelen af Kirkens Længde. Senere har Kirken erholdt en Forlængelse af 10 Alen mod Vest, med kløvne, utilhugne Sokkelsteen; forresten er denne Tilbygnings Muur opført forneden af tilhuggen Granit og foroven af Muursteen. Det er troligt, at denne Tilbygning er foretagen kort efter »Istandsættelsen« 1713 af Veierslev Kirke og de fra den nedbrudte Korsfløi overblevne Kvadersteen anvendte til Udvidelsen af den lille Kirke i Aigt, hvilket Alt synes at tyde

¹⁾ I Almuedialekten udtales de af Agt og Magt afledede Gjærningsord »agte«, »magte« som »ait«, »mait« med lang Udtale, ligesom Bynavnet udtales som langtrukken »Ait«, saaledes at begge Vokaler tydelig høres. I andre lignende Ord, som Vagt, Pagt, beholder Bogstavet »g« sin egen Lyd og gaaer ikke som i Ordet Agt over til det blødere Bogstav »i«.

hen paa, idet der paa denne Tilbygning, ligesom i Veierslev, ogsaa er opsat et lille Træspir af simpel Form, hvori Kirkeklokken hænger. Kirken er tækket med Tegl og har overalt fladt Bjælkeloft, og Bygningen er iøvrigt uden nogen Mærkelighed. Den har som anført i Traps Beskrivelse af Kongeriget Danm. (2den Udg. 5 B. S. 579) i Aaret 1856 modtaget en Reparation og er derved bleven forsynet med Jernvinduer og har indvendig beholdt en Muurforskalling; men at Kirken, som der anføres, »er tildeels heelt nedreven og atter opbyggt«, forholder sig ikke saaledes, idet Kirken endnu staaer i sin gamle Skikkelse, naar undtages, at den forhenværende sydlige Indgangsdør er tillukt og Vaabenhuset borttaget og Indgangsdøren anbragt igjennem den vestlige Gavl og en lille Tilbygning der opført som Forhuus. Altertavlen er forfærdiget 1601 af Egetræ og uden Kunstværd. Den er i det midterste Felt 1856 forsynet med et Maleri forestillende Frelseren som Brystbillede med Kalken og Brødet. Maleriet gjør, som maaskee alt for ungdommeligt og kvindeligt og ikke samstemmende med den gamle Altertavle, ikke noget dybt Indtryk. Prædikestolen er tilligemed et Vindue ved samme den 4de November 1659 skjænket til Kirken af Tim Klausen Salpetersyder, der boede i det endnu saakaldte Salpeterhuus, en Gaard i Sognet, hvor han havde anlagt et Salpeterværk. En udskaaren Indskrift neden omkring Prædikestolens Lydhimmel, som findes gjengivet i Pont. D. Atl. (IV. S. 427), bevarer Mindet om denne af gudeligt Sind i de trange Tider skjænkede Gave. Indtil den sidste Istandsættelse var i Kirken endnu bevaret et Røgelsekar af Bronze fra den catholske Tid, men hvor det er ført hen, vides ikke. Da der i Aigt By er en Annexgaard, hvoraf Præstekaldet hæver i Afgift, synes deraf at fremgaae, at Aigt, førend Kirkeforandringen blev indført, har havt sin egen Præst, hvorom der dog — saavidt vides — hverken gives skriftlige eller mundtlige Efterretninger.

Aigt By har efter al Sandsynlighed, ligesom alt det øvrige Sogn paa de 4 Gaarde i Astrup nær, tilhørt Veierslev Kloster og er ved dettes Undergang kommet ved Arv i Alling Klosters Eie. Da dette Kloster mulig ikke har været i Besiddelse af lovlige Adkomstbreve paa dette Arvegods, der er Alling Kloster tilfalden og paa denne Maade

er overdraget til Klosteret, har det for at bevise sin lovlige Eiendomsrét maattet benytte Thingsvidner i dette Øiemed. I et saadant Thingsvidne af 1425 siges: »At Akthe Kirke och Akthe by med ald tilliggelsze hører Alling closter til med rette«, og 1472 er af Abbed Andreas i Alling Kloster ved Houlbjerg Herredsthing ført et Thingsvidne, der i Registr. over de forhenværende Alling Klosters Breve (II., 183) beretter: »Att Konning Christiernns Domsbreff (er lest) ljudendis paa Wettersleff by, gaarde och boell, øde och bygtt., Knubdrup mark, Synderby mark, Akthe by och all Akthe Fang, Tungelund och Mumdrup med theris tilliggelsze etc.« og var Alling Klosters rette Eiendom, hvilket det vedblev at være, indtil Aigt Kirke tilligemed det øvrige Klostergods gik over i Kronens Eie.

Tungelund, den største af Aigt Sogns Torper, ligger paa de yderste Bakkeskraaninger syd for Hovedbyen og bestod i ældre Tid ligesom endnu af 5 Gaarde, der nu ikke som forhen ligge i en samlet By, men ere siden Markens Udskiftning mere spredtliggende paa deres Marklodder.

Mondrup kaldtes, som det sees i det ovenfor anførte Thingsvidne, i ældre Tid Mumdrup, i D. Atlas Momendrup, og bestod forhen, ligesom enhver Torp, af mindst 3 Gaarde, der siden ere deelte. Byen har sin Beliggenhed paa den østlige Side af Sognet, grændsende til Hagsholms Mark, og i Forbindelse med dennes sydlige Deel vil en større Deel af Mondrup Mark blive ved Fæsteledighed indtagen til Skovplantning. Paa denne Byes Mark ned mod Tungelund ligger midt i den lille Aa, der udgaaer fra Mondrup Mose, en af Aaløbet heelt omgiven ophøiet Plads af Størrelse som en almindelig Landsbykirkegaard. Pladsen kaldes Ringsborg og har ogsaa Udseende som en af vore gamle Borgruiner fra Fortiden. Den har stedse hidtil været udyrket, men er nu, ligesom næsten enhver Plet Jord, bleven Ploven og Harven undergivet, uden at der dog er fremkommet noget Spor af fordums Bygninger, lige saa lidt som der er bevaret noget Sagn derom. Det er kun Navnet, Beliggenheden og Udseendet, som kan lede Tanken hen paa, at her kunde have ligget en af Fortidens Ridderborge.

Astrup (maaskee Asgeirstorp, Askerstorp) bestaaer endnu ligesom i Fortiden af 4 Gaarde, der ligge noget spredte paa

de sydlige Bakkeskrænter af et lille Dalstrøg, det eneste i Sognet. Byen har ingen anden Mærkelighed, end at de 2 nederste Gaarde ligge ret smukt ved den lille Bæk, som flyder ned igjennem Dalstrøget. Om disse Gaarde have været Selveiendom, medens det øvrige Sogn var Klostergods, eller hvorunder de have hørt som Fæstegods, kan nu ikke vides.

Omtrent midt i Aigt nordre Hede har en større lavtliggende Kjørstrækning indtaget et Fladerum i Lyngheden, hvilket Kjør forlængst var tilgroet, og dets Jordbund maa være befunden stærkt salpeterholdigt, eftersom den forhen i Anledning af Gaven af en Prædikestol til Aigt Kirke nævnte Tim Klausen i Midten af det 17de Aarhundrede her havde anlagt et Salpeterværk eller Syderi. Stedet er vistnok først bygget af ham som Anlægger af Salpeterværket og for dettes Skyld og har derfor faaet Benævnelsen Salpeterhuset. Ved Hedens Opdyrkning er Stedet blevet til en større eenligtliggende Gaard, der i Folkesproget fører Navn af Pitterhuset.

Af Gravhøie og andre Oldtidslevninger, der i Almindelighed give et Begreb om en Egns Beboelse og Befolkning i Oldtiden, gives her yderst faa, vel nærmest som en Følge af, at dette Sogn hverken har havt fiskerige Søer eller Skove af nogen Betydenhed til at bære Olden, og da det tillige laae fjernet fra de større Aaer, saa maa Befolkningen i hiin Tid have været ringe, indtil Agerdyrkingen er bleven et vigtigere Ernæringsmiddel end Jagt og Fiskeri. Der gives i Sognet — saavidt vides — kun lidt over en halv Snees smaa Gravhøie, og af disse er ingen af nogen Mærkelighed eller Betydning.

Igjennem Middelalderen har Aigt Sogn været samme heldige Skjæbne undergivet som Hovedsognet, ved at det har ligget under Klostrenes Herredømme og saaledes været befriet fra Hoveribyrden og maaskee kun været paalagt en taalelig Afgift mest i Naturalydelse til Klostrenes Underholdning. Efter Kirkeforandringen, da Alling Klostergods, ligesom andet geistligt Gods, blev lagt under Kronen, er det dog troligt, at baade Aigt og Veierslev Sogn, paa Byen Astrup nær, have vedblevet at udrede deres Afgift til Johan Høicken, der var forlehnet med Alling Kloster med Forpligtelse til at underholde de tiloversblevne Klostermunke indtil

deres Død. Efter den nævnte Johan Høickens Afgang 1562 blev Alling Kloster og dets Gods lagt ind under Silkeborg Slots Lehn, og Aigt og Veierslev Sogne have efter al Rimelighed vedblevet at svare derunder, indtil de ere afhændede derfra og lagte under Hagsholms Gods, mulig først efter at Rigsraad og forhenværende Lehnsmand paa Silkeborg (fra 1580—94) Manderup Parsbjerg var bleven Eier af Hagsholm, som han i Aaret 1607 havde kjøbt af Erik Vesteni til Søbygaard, som kort iforveien havde arvet Hagsholm efter sin Broder. Aigt blev nu hoverigjørende til Hagsholm, indtil Frisendal 1704 blev oprettet som Herregaard af de 2 nedlagte Byer Niær og Niær Terp, og Aigt henlagt til at forrette Hoveri til denne ny Herregaard, hvilket først er bleven ophævet langt ind i dette Aarhundrede. Foruden det Uheld i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede at blive paalagt Hoveri, ramtes Sognet henimod Midten af Aarhundredet af Fjendernes Ødelæggelse, saa det — som forhen er meldt ved Veierslev Sogn — blev ganske forarmet, da der næsten intet blev saaat, og denne Forarmelse blev vist endmere forøget ved Fjendens Besættelse og Hjælpetroppersnes Ophold i Jylland 1659. Skjøndt Sognet i det paafølgende Aarhundrede maatte arbejde sig frem under trykkende Kaar, var Folkemængden dog i 1801 større end i Veierslev Sogn, uagtet dets større Gaarde, nemlig 252, og steg indtil 1834 til 263; men dette havde vel nærmest sin Grund i, at der for at forrette Hove-riet udkrævedes et større Folkehold. Siden Fæstegaardene ere overgaaede til Selveiendom og Udparcellering har fundet Sted og Hederne ere opdyrkede, har Folkemængden meer end fordoblet sig — ved Folketællingen 1870 575 — og er siden i et endnu større Forhold forøget.

Præster i Veierslev siden Reformationen,

for saavidt de ere bekendte.

1. Hr. Gregers Tomesøn. Aaret, han er kaldet, vides ikke; men paa Præstegaardens Fruentimmerstol i Kirken staaer Maren Simonsdatter, Hr. Gregerses Hustru, 1578, hvoraf sees, at han da har været Præst. Han døde 1602 af Pest og er begravet ved den søndre Side i Kirkens Kor, hvor der var opsat en Træ-Mindetavle over ham, som ved en »Istandsættelse« af Kirken er bleven nedtagen og bortført. Den er omtalt i Pont. D. Atlas IV. S. 427.

Hvem og hvormange fra den Tid have været Præster, haves ingen Vished om.

2. — Jens Paaske.
3. En, hvis Navn ikke vides. Han var kaldet, ordineret, men efter sin Indtrædelses Prædiken paa 3die Sønd. eft. Paaske (Jubilate) over det Evangelium »Om en liden Stund etc.«, faldt han om og døde.
4. Hr. Jens Ørsted har været Præst til 1638, da Beretningen paa en Mindetavle i Kirken giver tilkjende, at hans Datter sandsynligviis har været gift med Eftermanden:
5. — Anders Andersen Vinding, der er kaldet 1638. Han er født 1606 og kaldet til Præst for Veierslev og Aigt, da han var 32 Aar gammel. Om han, saaledes som der findes anført i Stedets Kaldsbog, har »formedelst Alderdom og Skrøbelighed« frattraadt sit Embede saamange Aar forinden sin Død, er uvist, helst da det var ganske almindeligt paa den Tid for ældre Præster at holde en personel Kapellan; thi efter en Fortegnelse over Præsterne i Aarhus Stift af 1671, sees det, at Eftermanden — Biskoppens Broder Mogens Mogensen — allerede da var Præst til Veierslev og Aigt Sogne. (Pont. D. Atl. IV. S. 577.) Anders Vinding, der, som anført, var gift med Formandens Datter Kirsten Jensdatter Ørsted, døde 1682, 76 Aar gammel, og er begravet ved den nordre Side i Kirkens Kor, hvor der forhen laae en Steen indfattet i en Træramme over ham med hans og hans

Hustrues Navne paa, men som nu er bortskaffet. Paa Væggen hænger endnu en Mindetavle, bestaaende af en sort Steen indfattet i en smuk forgyldt Træramme over ham og hans Hustru, af hvis Indskrift med fordybede forgyldte Bogstaver — mærkeligt nok — nogle Ord ere udkittede og overmalede. Om han efterlod sig Børn, sees ikke af Beretningen paa Mindetavlen.

6. Hr. Mogens Mogensens Grave, en Broder til daværende Biskop Erik Grave i Aarhus. Han er kaldet som Præst til Veierslev og Aigt Sogne før 1671. Ved Sognepræsten i Sall og Thorsø, Christen Niensens Død 1673 blev Sall Sognekald nedlagt og dette Sogn lagt til Hammel og Voldby, og Thorsø Sogn blev ved Kongel. Reskript af 12 Juli 1673 annekteret til Veierslev og Aigt. — Det er noget paafaldende, at dette særegne Tilfælde med Formandens Entledigelse og derefter Sall Sognekalds Nedlæggelse indtræffer netop paa den Tid, da Storkantsler Griffenfeld var Rigernes styrende og ledende Mand, ogsaa i Besættelsen af de geistlige Embeder —. Om Mogens Grave vides der ikke mere, end at han døde 1688 sidst i Februar Maaned.
7. — Jens Jepsen Fussing. Han skal først have været Skibs- eller Feltpræst og var allerede 50 Aar gammel, da han 1688 blev kaldet til Præst i Veierslev. Han døde som Herreds Provst i Aaret 1730, nogle og 90 Aar gammel, som det hedder, uden Børn. En Ligsteen med næsten udslidt Skrift, vistnok over ham og hans Hustru, ligger i Veierslev Kirkegulv.
8. — Laurits Fussing, kaldet 1730, var Præst i 20 Aar og døde den 28 Januar 1750 i en Alder af 60 Aar.
9. — Hans Jørgen Esmarck, kaldet 1750 og 6 Aar efter forflyttet til Houlbjerg. Han var en Mand, der besad ualmindelig Dygtighed baade som Præst og som Lærd, især besad han god Kundskab i Naturvidenskaberne og syslede tillige med mekaniske Arbejder. Af hans 2 Sønner blev den ældste Jens Esmarck Professor i Mineralogi og ansat som Bestyrer af Sølvværket ved Kongsberg i Norge. Den yngste Søn var den bekendte Fysiker Etatsraad Esmarck i Kjøbenhavn, der i mange Aar virkede sammen med H. Chr. Ørsted (see Skand.

Folkekalender for 1845 S. 11, hvor hans Virksomhed omtales). Foruden Sønerne havde Præsten Esmarck 2 Døttre, begge gifte med Præster.

10. Hr. David Clausen Borgen, kaldet 1756 den 13 September og blev 1775 forflyttet til Lyngaa i Sabro Herred. En Søn af ham blev siden Præst i Niær og sidst i Hvorslev.
11. — Christian Erhardt Birck, kaldet 1775, blev Herreds Provst 1791 og Aaret efter 1792 forflyttet til Ladding i Sabroherred.

Paa en Vinduesrude i Præstegaardens ældre Vaaningshuus har Fred. Rask, Famulus hos daværende Biskop i Aarhus, hvem han stadig fulgte paa Visitatsreiser, skrevet følgende Vers:

»Saalænge Birk og Bøg og Egetræ med Mere
Paa jyske Grunde gro, jeg ønsker, at Gud vil
Bevare dette Sted og Birkens Slægt formere,
Til Slægten hører op, og Træ ei meer er til!»

Skrevet Visitatsdagen, den 8 Juli 1783.

Fredr. Rask.

12. — Niels Gudme Blicher. Han var født i Gauerslund Præstegaard i Veile Amt den 10 Marts 1755 og yngste Søn af derværende Provst Jens Nielsen Blicher og Hustru Gyde Gudme. Efter Faderens Død 1764 kom han som forældreløst 9aarigt uformuende Barn til sin Farbroder Laurits Blicher i Bjerregrav ved Randers, der holdt ham frem til Studeringer. Han blev kaldet til Præst i Veierslev i Sommeren 1792, men 1795 forflyttet derfra først til Søvten i Vester Lisbjerg Herred og siden til Harte og Bramdrup og sidst til sit Fødested Gauerslund i Ribe Stift, hvor han døde som Amtsprovst for Veile Amt, omkring ved 1835. Han var en sjelden dygtig og begavet Præst, yndet og elsket af Enhver, han kom i Berørelse med, og stod som et fremragende Medlem blandt den begavede og virksomme blicherske Slægt. I Veierslev Præstekalds 3 Sogne hørtes længe efter hans Forflyttelse derfra Beklagelse over Savnet af denne elskede Sjaelesørger, som virkede saa kort, men dog saa heldigt i Menigheden. Ved hans Død satte hans Brodersøn St. St. Blicher ham et smukt

Mindedigt i Randers Avis, hvoraf jeg her blot vil anføre Slutningslinierne:

»Reis en Steen og skriv derover,
— Han, herunder sover, har ei Fjende kjendt!«

13. Hr. Hans Henrik Hasager. Han var født i Hasagergaarden i Skjød Sogn i Houlbjerg Herred. Efter fuldendt Studering blev han ordineret 1792 som Kapellan p. p. hos Præsten i Ødum i Galthen Herred, og efter Blichers Forflyttelse fra Veierslev blev han af Grev Frijs kaldet til Sognepræst dersteds den 3 April 1795, hvor han forblev til sin Død den 24 Juli 1834. Hans Hustru skal have været en Jomfru Lund fra Borre. Han havde 2 Sønner og 1 Datter. Den ældste Søn var Kjøbmand i Randers og den yngste Præst, først i Nørrefelding og Tvis og siden paa flere forskjellige Steder. Datteren blev efter Faderens Død gift med Præsten Raaskou i Øls ved Høbro.
14. — Jens Hansen, født i Dagebüllerkog i det slesvigske 1805. Student fra Universitetet i Kiel, var først Huuslærer paa forskjellige Steder, hvorefter han af Grev Frijs til Frisenborg blev den 3 October 1834 kaldet til Sognepræst for Veierslev, Aigt og Thorsø Menigheder, hvorfra han forflyttedes til Tersløse i Sjælland den 5 October 1857.
15. — Poul August Schrøder. Han var født i Fredericia den 5 April 1815, Student 1833 og blev Kandidat 1840; var først Lærer i Kjøbenhavn, indtil han samme Aar blev ansat som personel Kapellan hos sin senere Svigerfader, Sognepræst Hansen i Glostrup, hvor han forblev, til han den 15 December 1857 blev kaldet til Sognepræst i Veierslev. Han afgik ved Døden den 28 Marts 1863.
16. — Daniel Henrik Jacobsen. Student fra Universitetet i Kiel, var først ansat som personel Kapellan paa Ærø, hvorfra han blev kaldet til Sognepræst for Frederiks og Karup i Lysgaard Herred og siden forflyttet til Gjødvad og Balle. Herfra forflyttedes han i Aaret 1863 til Veierslev, hvor han døde den 14 October 1868.

17. **Hr. Cornelius Benedikt Brammer.** Han er født i Snedsted Præstegaard i Thy den 22 Marts 1832, først ansat som Præst i Sønderjylland, hvorefter han den 26 Januar 1869 blev kaldet som Sognepræst for Veierslev, Aigt og Thorsø Menigheder. I Aaret 1873 beskikkes han til Provst for Lysgaard, Hids og Houlbjerg Herreder.
-